

Sanat Üreticilerinin Yetişmesinde Toplumsal Etkiler Social Impacts on to Grow of Art Workers

Tolga ULUSOY*

Öz

Bu makale hazırlanmakta olan doktora tezi kapsamında yapılmış olan araştırmanın verilerine dayanmaktadır. Araştırma kapsamında kültürel ve yaratıcı endüstrilerde sanat üretimi yapan 22 kişiyle görüşülmüştür. Görüşmelerden elden edilen metinler temellendirilmiş teori araştırma stratejisi kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırma kapsamında görüşmecilerin ilk etapta sanat üretimine başlama süreçleri sorulmuştur. Bu bağlamda sanat üreticilerini en fazla etkileyen faktörlerin aileleri ve öğretmenleri oldukları görülmüştür. Bu iki faktör dışında; içinde büyüdükleri sosyal çevre, sanatçılar, çeşitli popüler kültür ürünleri gibi unsurların da sanat üreticilerinin sanat üretimine başlamalarında etkili oldukları görülmüştür. Sanat üreticileri, üretimlerine başlama motivasyonlarını iki şekilde ortaya koymuşlardır: içsel dürtü ve aile etkisi. Ailelerin tutumlarına bakıldığında ise beş unsur saptanmıştır: desteklenmeme, ailelerin bazı üyeleri tarafından desteklenme, umursanmama, koşullu veya süreç içerisinde desteklenme ve koşulsuz destek. Lise öncesi eğitime bakıldığında ise çoğunlukla desteklenme ve desteklenmeme olarak iki faktör görülmüştür.

Anahtar sözcükler: Sanat üretimi, aile tutumu, meslek seçimi, sanat üreticisi, kültürel ve yaratıcı endüstriler, toplumsal etkiler.

Abstract

This article is based on the information of the research conducted within the scope of the PhD thesis. 22 people, who art worker in the cultural and creative industries were interviewed within the scope of the research. The texts obtained from the interviews were analyzed using a grounded theory research strategy. The interviewers were asked about the process of starting art production in the first place. In this context, it has been seen that the factors that affect art worker the most are their families and teachers. Apart from these two factors, it has been observed that factors such as the social environment in which they grew up, artists, and various popular culture products are also effective in the beginning of art production by art workers. Art workers have revealed their motivation to start their production in two ways: internal impulse and family influence. Five elements were identified in the attitudes of families: not being supported, being supported by some members of the family, being ignored, being supported conditionally or in the process, and unconditional support. In pre-high school education, two factors were mostly seen as being supported and not supported.

Keywords: Art production, family attitude, choice of profession, art worker, cultural and creative industries, social impacts.

* Dr., Bağımsız Araştırmacı. E-posta: tolgaulusoy85@gmail.com, ORCID: 0000-0003-1693-0328

Giriş

Kültürel ve yaratıcı endüstriler (KYE) dünyada son dönemlerde oldukça önemsenen bir ekonomik alandır, oysa Türkiye’de yapılan araştırmalar hâlâ yetersizdir. Bu yetersizliği aşabilmek adına özellikle KYE kapsamındaki sektörlerde görsel sanat üretiminde bulunan 22 kişi ile nitel araştırma yöntemi kullanılarak görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların aileleri, lise öncesi eğitimleri ve sanat üretimlerini etkileyen diğer faktörler hakkında aktarmış oldukları veriler temellendirilmiş teori stratejisi göz önünde bulundurularak kodlanmış ve kategorileştirilmiştir. Bu kategorileştirme kapsamında aile üyeleri ve ilköğretim öğretmenlerinin sanat üreticilerinin üretimlerine yönelmelerindeki tutumları dikkate alınmıştır. Araştırma Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kuruluna 31.08.2020 tarihinde yapılan ve 16.09.2020 tarihinde sonuçlanan 200021 numaralı başvuru sonucunda ‘uygundur’ niteliği kazanmıştır.

Bu minvalde katılımcıların aktarmış olduğu ifadelere yer vermeden önce analize kaynaklık edecek olan kavramsal çerçeve tanımlanacaktır. İlk olarak günümüz sanat üretiminin başat unsuru hâline gelen kültürel ve yaratıcı endüstrilerin (KYE) içeriği ve tanımı yapılacaktır. Ardından Bourdieu’nun (2010) ileri sürdüğü sosyal sermaye ve kültürel sermaye kavramlarının bu alan içerisindeki açıklama gücünün öneminden söz edilecektir. Son olarak bireylerin bir mesleğe yönelmesinde ailenin tutumunun, ilköğretim eğitiminin ve diğer faktörlerin öneminden bahsedilecektir. Çizilen bu kavramsal hat etrafında katılımcıların kültür sanat alanına ilk girişlerinin nasıl biçimlendiği, ailelerinin tutumlarının sanata bakışları üzerinde yarattığı etkilerin neler olduğu, ilköğretim çağındaki deneyimlerinin kendilerini nasıl etkilediği, aile ve okulun dışında sanat üretimlerine etki eden unsurların (arkadaşlar, dergiler, popüler ürünler, çizgi filmler vb.) neler olduğu gibi önemli hususlar analize tabi tutulacaktır.

Kültürel ve Yaratıcı Endüstriler ile Sanat Üretimi

Kültürel ve yaratıcı endüstriler farklı tanımlamalara sahiptir. Bunlar arasında en yaygın olanı İngiltere Kültür Medya ve Spor Müdürlüğü’nün (DCMS) yapmış olduğu “yaratıcı endüstriler, fikri mülkiyetin üretilmesi ve kullanılması yoluyla iş ve servet oluşturma potansiyeline sahip bireysel yaratıcılık, beceri ve yetenekten kaynaklanan endüstrilerdir” şeklindeki tanımdır. DCMS sınıflandırmasına göre yaratıcı endüstriler yedi sektöre ayrılmaktadır:

1. Reklamcılık ve pazarlama (halkla ilişkiler ve iletişim, reklamcılık),
2. Mimarlık,
3. Tasarım ve moda tasarımı (uzmanlaşmış tasarım),
4. Film, televizyon, video, radyo ve fotoğraf (sinema filmi, video ve televizyon program faaliyetleri, programcılık ve yayıncılık, fotoğrafçılık),
5. Bilgi teknolojileri, yazılım ve bilgisayar hizmetleri (bilgisayar programlama faaliyetleri, bilgisayar danışmanlık faaliyetleri),
6. Yayıncılık (kitapların, süreli yayınların yayınlanması ve diğer yayıncılık faaliyetleri, yazılım programlarının yayımlanması, tercüme ve sözlü tercüme faaliyetleri),
7. Müzik, gösteri ve görsel sanatlar (ses kaydı ve müzik yayıncılığı faaliyetleri, kültürel eğitim, gösteri sanatları, gösteri sanatlarını destekleyici faaliyetler, sanatsal yaratıcılık faaliyetleri, sanat tesislerinin işletilmesi) (Hartley vb. 2018).

Türkiye’de kültürel ve yaratıcı endüstrilere dair yapılan çalışmalarda bir canlanma görülsede yeterli veri hâlâ bulunmamaktadır.

Çalışmanın diğer kavramı sanat üretimidir. Sanat üretimi günümüzde üç ana alanda gerçekleşmektedir. Bunlar; sanat alanı, sanat eğitimi alanı ve son olarak kültürel ve yaratıcı endüstrilerdir. Sanat üretimi yapan herkesin sanat alanında kendisine bir yer edinebildiği düşünülmemelidir. Sanat alanı oldukça az sayıda sanat üreticisinin kendine yer bulabildiği, rekabetin yoğun olduğu bir alandır ve çoğu

sanat üreticisi sanat alanı dışında üretimlerini devam ettirirler. Sholette (2013) sanat alanı dışında sanat üretimine devam eden üreticiler için “karanlık madde” metaforunu kullanır. Astronomi biliminden ödünç alınan bu metaforun temeli şuna dayanmaktadır. Evren gözlemleri sırasında gözlemlenen yıldız, galaksi gibi gök cisimlerinin ardında karanlık bir fon vardır, bu arka fon gözlemlenen gök cisimlerinin daha net gözlenmesini sağlar. Sanat alanı da bunun gibidir yıldızlaşmış sanat üreticilerinin daha net görünebilmesi için arka fonda pek çok sanat üreticisi bulunmalıdır. Böylece yıldızlar daha net ortaya çıkarlar. Bu arka fonda yani karanlık maddede yer alan sanat üreticileri daha çok sanat eğitimi ve kültürel ve yaratıcı endüstriler içerisinde sanat üretimi yapmak durumundadırlar.

Sholette'nin bu iddiaları Bourdieu'nun alan kavramını anımsatır. Bourdieu'ya göre toplumsal uzam, bir alanlar toplamıdır. Alanlar bireylerin ve alanda faaliyet gösteren kurumların sürekli ilişki hâlinde oldukları dinamik etkileşim alanlarıdır. Alan içerisinde her failin, bireyin ve kurumun bir konumu bulunur. Her alan kendi ihtiyaçlarına uygun eğilimler, habituslar, alışkanlıklar ve söylemler üretir. Her alanın ihtiyaç duyduğu belirli sermaye biçimleri ve durumları, iktidar ilişkileri, ariyet olanakları, potansiyel genişleme biçimleri bulunmaktadır (Bourdieu, 2020, ss. 189-222; Bourdieu ve Wacquant, 2021, ss. 140-164; Kaya, 2007; Swartz, 2013, ss. 167-199). Bourdieu (1999) alanların oluşması konusunda en iyi örneği 19. yüzyıl Fransız edebi alanından örneklerle açıklar. Flaubert'in Duygusal Eğitim isimli romanından ve Flaubert'in hayatından yola çıkarak sanatsal alanın oluşması konusuna yönelir. Bourdieu'ya göre bir alanın toplumsal uzamda özerk bir biçimde ortaya çıkmasını sağlayan en önemli özellik, alan içerisinde üretim yapan failerin ekonomik bir serbestliğe sahip olabilmeleridir. Buna göre herhangi bir yazar sadece edebi üretim yaparak hayatını geçindirebileceği bir gelire sahip olabilirse o alanın özerk bir var oluşu olduğu iddia edilebilir. Bir diğer önemli nitelik, alanın içinin ve dışının iyi belirlenmiş olmasıdır. Bir alanın hangi özelliklere sahip olduğu, diğer alanlardan farkının ne olduğu ve nasıl bir süreç içerisinde oluştuğu o alan içerisinde faaliyet gösteren kişi ve kurumlar tarafından belirlenir ve oluşturulur. Bu oluşturma ayrıca belirli egemen söylemlerin öne çıkarılmasına neden olur. Örneğin sanatçının içsel bir durumu yaratıcı bir şekilde dışa vurduğu, para için üretim yapmadığı, toplumsallıktan ayrı bir varlığı sahip olduğu gibi sanatçıya dair çeşitli söylemler bu türden sanat alanı içinde üretilen örneklerdir. Alan oluşumuna dair bir başka önemli konu ise alan içi iktidar ilişkileridir. Alanlarda kimin alanın içinde sayılacağını kimin sayılmayacağını belirleyen bir takım önemli kişi ve kurumlar yer alır. Bu failer bekçiler olarak nitelendirirler ve bunlar alanın mevcut durumunun devam edebilmesi için çabalarlar. Edebi alan için bu bekçiler editörler, yayınevleri, edebiyat eleştirmenleri, yazarlar gibi failerdir. Görsel sanat alanındaysa galeriler, müzeler, küratörler, sanat eleştirmenleri, sanatçılar gibi alan içi failerden bahsedilebilir. Doğal olarak bu alan için failer ve bekçiler ile alana yeni girmek isteyen yeni sanat üreticiler arasında sürekli bir rekabet bulunmaktadır. Bu farklı sanat anlayışları ve sanat kuşakları arasındaki çatışma sıklıkla görünen bir durumdur. Bu örneklerden de anlaşılacağı gibi sanat alanına girmek kolay değildir ve her sanat üreticisi bu alanlara girmeyi başaramaz.

Sanat alanı dışında en önemli sanat üretim alanı kültürel ve yaratıcı endüstrilerdir. Bu endüstrilerde nicel olarak sanat alanında üretilenden çok daha fazla sayıda sanat ürünü ortaya çıkmaktadır. Kültürel ve yaratıcı endüstrilerde sanat üretimi yapan kişilerin sanat alanıyla gergin bir ilişkisi bulunmaktadır. Örneğin; kitap illüstrasyonu yapan bir katılımcı kendi üretimlerini ve resmettiği kitapları bir sanat eseri olarak görürken, reklamcılık sektöründe grafik tasarımcı olarak çalışan bir başka kişi kendi yaptığı görsellerin sanat ürünü olmadığını ama sanattan faydalanarak üretilen görsel malzemeler olduğunu vurgulamıştır.

Sosyal Sermaye ve Kültürel Sermaye

Sosyal sermaye kavramının kullanımı son yıllarda sosyal bilimler içerisinde oldukça önem kazanmıştır. Sosyal sermaye kavramı farklı kavramların türemesine de olanak tanımıştır örneğin Fransız sosyolog Pierre Bourdieu (2010) sosyal sermaye kavramının yanına kültürel sermaye kavramını ekleyerek kavram çeşitliliğini zenginleştirmiştir.

Sosyal sermaye kavramı, temelde ekonomi disiplini içerisinde kavramsallaştırılmış olan sermaye kavramının genişletilerek sosyal bilimlerin diğer disiplinlerine de sirayet etmesiyle ortaya çıkmıştır. Kavramın temelinde ekonomist Gary Becker'in ekonomideki insan faktörünü vurgulamak için kullandığı 'insan sermayesi' kavramı yer almaktadır. Sosyal sermaye olarak benimsenen görüşler aslında insan

sermayesi kavramının mantıksal sonucudur. Sosyal sermaye kavramı farklı teorisyenler tarafından farklı vurgularla kavramsallaştırılmıştır. Grootaert üçlü sınıflandırma önerir. Bunlardan ilki Putnam'ın (2010) önerdiği 'yatay birliklikler'dir. İkincisi Coleman (2010) tarafından önerilen tanımdır. Ona göre sosyal sermaye, bireyler veya grupların bir alan içerisinde rahat hareket edebilme kabiliyetidir. Üçüncüsü ise sosyal yapıyı geliştiren ve şekillendiren toplumsal iklimi içerir (Grootaert, 2010). Woolcok ve Narayan da (2010) benzer şekilde sosyal sermaye konusunda bir sınıflandırma önerir. İkilinin önerdiği sınıflandırma dört başlık altında ortaya çıkmıştır, bunlar: Komüniter görüş, sosyal ağ görüşü, kurumsal görüş ve sinerji görüşüdür. Buna göre komüniter görüş yerel birlikler, gruplar ve cemaatleri kapsar ve sosyal sermayeyi sadece bu gruplarla sınırlandırır. Sosyal ağ görüşü ise bireylerin dikey ve yatay konumlarının, bağlarının ve ilişkilerinin önemi üzerinde durur. Kurumsal görüş ise sosyal sermayeyi çeşitli kurumların özellikle devletin bağımlı bir değişkeni olarak görür. Dolayısıyla bu görüşe göre sosyal sermaye çeşitli kurumların gücünü ortaya koyan bir pratiktir. Sinerji görüşü ise sosyal ağ görüşü ile kurumsal görüşü birleştirmeye çalışarak bir sentez ortaya koymaya çalışmaktadır. Bu çalışma bağlamında ise sosyal sermayenin Bourdieu ve Coleman tarafından vurgulanan tanımları ön planda tutulmuştur.

Bourdieu (2010) sosyal sermaye kavramına büyük bir katkı sunmuştur. Bourdieu'ya göre sermaye birikmiş emektir ve sermaye; temelde ekonomik, sosyal ve kültürel olmak üzere üç şekilde var olur. Bourdieu ilerleyen çalışmalarında sermaye kavramsallaştırmalarını arttırsa da (simgesel sermaye, bilimsel sermaye vb.) 1983 yılında ilk kez yayımlanan "Sermayenin Biçimleri" adlı makalesinde üç sermaye türü tanımlamıştır. Bourdieu'nun sosyal sermaye tanımı önceden belirtilmiş olan sosyal ağ görüşüyle paralellikler sergilemektedir. Bourdieu'ya göre (2010, ss. 60-61) "Sosyal sermaye, az ya da çok kurumsallaşmış karşılıklı tanışıklık ve tanıma ilişkilerinden oluşan uzun ömürlü bir networke sahip olmayla –ya da başka bir şekilde söylersek bir gruba üyelikle- bağlantılı, kendi üyelerine kolektivitinin sahip olduğu sermaye desteğini, kelimenin farklı anlamlarıyla kredi hakkı tanıyan, bir 'referans' sağlayan fiili ya da potansiyel kaynaklar kümesidir." Fakat Bourdieu'nun sermayenin kavramsallaştırılmasına vermiş olduğu esas katkı 'kültürel sermaye' kavramıdır. Bourdieu kültürel sermayeyi üç durumda ortaya koyar. Bunlardan ilki bedenlenmiş durumdur. Bourdieu'nun bedenlenmiş durum derken kastettiği, bireyin almış olduğu eğitimle kazanılmış veya farklı biçimlerde edinilmiş olan kabiliyeti, niteliği ve özellikleridir. Nesneleşmiş kültürel sermaye, sembolik öneme sahip olan veya olmayan birtakım nesnelere sahip olmayı kapsar. Kurumsallaşmış kültürel sermaye ise bireylerin eğitim veya başka kurumlar aracılığıyla elde ettiği kültürel sermayedir. Bu alt türün bedenlenmiş sermayeden farkı bedenlenmiş sermayede bireysel kabiliyetler ön plandayken kurumsallaşmış kültürel sermayede kurumun sosyal gücü ön plandadır (Bourdieu, 2010; Bourdieu ve Wacquant, 2021, ss. 163-164; Göker, 2007; Swartz, 2013, ss. 108-136). Bu kavramlar aracılığıyla bakıldığında araştırma bağlamında görüşülen sanat üreticilerinin ekonomik sosyal ve kültürel sermayelerinin görece kısıtlı olduğu görülmektedir. Çoğunlukla orta veya alt orta düzeyde gelir seviyesine sahip olan ailelerde yetişen katılımcıların, ekonomik sermayelerinin oldukça kısıtlı olduğu görülecektir. Ailenin sahip olduğu ekonomik sermayenin sosyal sermayeye katkısı da sınırlıdır. Bu durum sanat üreticilerinin kendilerine sanat alanı içerisinde hareket etme kabiliyeti sağlayacak olan, bir sosyal sermayeye sahip olamamalarına yol açmıştır. Kültürel sermayenin, özellikle bedenlenmiş kültürel sermayenin katılımcılarda oldukça yaygın olarak görüldüğü için ilerleyen bölümlerde bahsedilecektir. Zira görüşülen sanat üreticilerinin pek çoğu sanat üretimi noktasında önemli yeteneklere sahiptirler. Özellikle de sanat üretimi bağlamında önemli bir dijital okuryazarlık yetkinliğine de sahip oldukları görülmüştür.

Coleman'a göre (2010) sosyal sermaye, insan sermayesinin yaratımında önemli bir etmendir. Coleman sosyal sermaye kavramını sosyal bilimler içerisinde köklü bir tartışma konusu olan fail/yapı ikiliğinin aşılması adına bir öneri olarak gündeme getirir. Bu tartışmanın bir tarafında failin hareketlerinin toplumu oluşturduğunu varsayan metodolojik bireyciler yer alırken diğer tarafında ise bireysel failliği yok sayan yapısalcular yer almaktadır. Coleman bu iki görüşün de toplumsallığı açıklamak adına yetersiz olduğunu öne sürer ve sosyal sermaye kavramını bir seçenek olarak önerir. Coleman'a göre (2010, ss. 82-83) "Sosyal sermaye, işlevi ile tanımlanır. Tek bir birim değil, farklı birimlerin karışımıdır. Bu farklı birimlerin iki ortak özelliği vardır: Bunların hepsi toplumsal yapıların bazı özelliklerinden meydana gelirler ve aktörlerin -bireylerin ya da tüzel aktörlerin- belli eylemlerini yapı içerisinde kolaylaştırırlar. Diğer sermaye şekilleri gibi, sosyal sermaye de verimlidir. Sosyal sermayenin yokluğunda elde edilemeyecek belli

amaçların erişimini mümkün kılar. (...) Diğer sermaye biçimlerinden farklı olarak, sosyal sermaye aktörler arasındaki ve içindeki ilişkilerin yapısının özünde yatar". Coleman sosyal sermayenin işleyebilmesi için üç unsurdan bahseder: Bunlardan ilki yükümlülükler, beklentiler ve yapıların güvenilirliği; ikincisi bilgi kanalları; üçüncüsü ise normlar ve fiili yaptırımlardır. Coleman bu sayede sosyal sermayenin sürmekte olan ve süreceğine güvenilen sosyal yapıların bilgi kanalları vasıtasıyla bireylere veya gruplara aktarımını öngörür. Bu sosyal yapıların belirli normları ve yaptırım uygulama güçleri de bulunmaktadır. Coleman için sosyal sermayenin en önemli unsuru ailedir. Coleman sosyal sermaye bağlamında aileleri, kapalılığı olan ve kapalılığı olmayan olmak üzere iki biçimde tanımlamıştır. Coleman sosyal sermayelerini sonraki kuşağa aktaran aileleri kapalılığı olan aileler olarak kavramsallaştırırken, sosyal sermayelerini sonraki kuşaklara aktaramayan aileleri ise kapalılığı olmayan aileler olarak tanımlamıştır.

Meslek Seçimi ve Ailenin Konumu

Meslek seçimi herkesin hayatında önemli olan bir karar verme sürecidir. Pek çok çocuk ve genç kendi istek ve yeteneklerine uygun olan mesleği hem kendilerini anlamaya çalışarak hem de meslekleri keşfederek bulmaya çalışırlar. Erken yaşlarda biraz daha gerçeküstü olan meslek seçim süreci sonraki yaşlarda daha gerçekçi bir sürece doğru evrilir. Bu süreç hem çocuklar ve gençler hem de aileleri için zorlayıcı bir süreçtir.

Razon'a göre (1983a) meslek seçiminde etkili olan faktörler şunlardır; rastlantılar, çevre, bireysel koşullar ve aile. Rastlantılar çocuğun veya gencin içerisinde yaşadığı olumsuz koşullarda veya hızlı karar vermesi gerektiği durumlarda bulabildiği ve ilk işe girmesiyle elde ettiği meslekler için tanımlanmaktadır. Çevre faktörü ise çocuğun veya gencin içerisinde doğduğu ya da büyüdüğü sosyal ve kentsel çevrenin etkisiyle edindiği meslekler için tanımlanmaktadır. Bireysel koşullarsa çocuğun veya gencin istek, yetenek ve koşullarından doğan özgün durumları tanımlar. Metnin ilerleyen bölümlerinde de görülebileceği gibi bireysel koşullar sanat üreticileri için önemlidir çünkü sanat üretimi doğrudan doğruya bireysel yeteneklerle bağlantılı bir meslektir. Çocukların veya gençlerin meslek seçimi sürecindeki son faktör ise aileleridir. Razon'a göre aile etkisi beş başlıkta ortaya çıkar. İlk olarak ailenin ekonomik ve kültürel düzeyi, çocukların veya gençlerin meslek seçimine doğrudan etki eder. Bu makale kapsamında bu etki yukarıda belirtilen sosyal sermaye ve kültürel sermaye kavramları çerçevesinde kavramsallaştırılmıştır. Razon'a göre ailenin ikincisi baba otoritesidir. Özellikle bazı zanaat mesleklerinde veya aile şirketlerinde çocuklardan o mesleği veya şirketi devam ettirmesi beklenir hatta bu beklenti bazı zamanlarda dayatma düzeyine gelebilir. Üçüncü etmen, anne ve babaların çocuklarını bazı mesleklere yöneltme çabasından oluşur. Dördüncü unsur, ebeveynlerin bazı tutum ve görüşlerinin bazı mesleklere karşı önyargıların oluşmasına neden olduğu görülebilir. Bu faktör özellikle sanat ve sanat üretimiyle bağlantılı meslekler söz konusu olduğunda daha da artmaktadır; pek çok örnekte görüldüğü gibi sanat üretimine yönelmek isteyen kişilerin pek çoğu ailelerinin direnci ile karşılaşmıştır. Bununla ilgili veriler metnin ilerleyen süreçlerinde paylaşılacaktır. Ailenin, çocuklarının meslek seçim sürecinde bir diğer tutumuysa umursamamak ve başıboş bırakmak olarak tanımlanmıştır. Son unsur ise az sayıda ailenin çocuklarının meslek seçimi sürecine bilinçli bir tavırla olumlu etki etmesidir.

Razon'a göre (1983b) çocukların meslek seçimleri üzerinde ailenin çeşitli görevleri bulunmaktadır. Bunların başında çocuklarını iyi tanımak gelmektedir. Aileler, çocuklarının neleri yapabileceğini, nelere ilgilerinin olduğunu bilmelidir. Ailenin bir diğer göreviyse çocuklarının istediği veya yapabileceğine inandığı meslekler hakkında bilgi edinerek çocuklarına daha iyi rehberlik edebilmektir. Ailenin üçüncü göreviyse kararını net olarak vermiş olan çocuk veya gencin kararına saygı duyarak onu desteklemektir.

Ailelerin çocukların meslek seçimine dair aldıkları tutumlara dair çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Bu araştırmaların en güncellerinden olan Kılıç'ın (2019, 74) yapmış olduğu yüksek lisans tezidir. Bu teze göre meslek seçiminde aile etkisi hakkında ortaya çıkan sonuçlar şu şekildedir. Ailelerin, meslek seçiminde 18-22 yaş arasındaki kişilerde daha etkiliyken, 23-28 yaş arasındaki kişilerde daha az etkili olduğu görülmüştür. Ayrıca cinsiyete göre belirlenen verilerde meslek seçiminin kadınlar üzerindeki aile etkisinin erkeklere oranla daha yüksek olduğu sonucuna varılmıştır. Eğitim ve meslek açısından bakıldığında ise ortaya çıkan veriler şu şekildedir. Eğitim seviyesi yüksek ebeveynler, çocuklarının meslek seçiminde daha etkilidirler, ayrıca memur aileler, işçi veya serbest meslek sahibi ailelere göre meslek seçiminde daha fazla etkili

olmuşlardır. Bu araştırmaya göre gelir düzeyi yüksek olan ailelerin, orta veya düşük gelirli ailelere göre meslek seçimi üzerinde daha fazla etkili oldukları gözlenmiştir. Aile içerisindeki ilişkilerde çocuklarına karşı ilgili ailelerin meslek seçimine daha etkin katıldığı gözlemlenmiştir.

Sanatsal mesleklerin tercih edilmesinin ardında yatan nedenlere ilişkin Türkiye’de hâlen yeterli derecede bilimsel araştırma bulunmamaktadır. Alanyazın kapsamında ulaşılan çalışmalar Ulusoy (2000), Önal (2012) ve Sankır ve Sankır’ın (2019) çalışmalarıdır.

Ulusoy’un çalışması Hacettepe Üniversitesi Devlet Konservatuvarı Bale Bölümü öğrencileriyle nicel yöntem kullanılarak 2000 yılında yayımlanmış ve “Sanatsal Meslek Tercihinde Aile Atmosferinin Etkisi: Hacettepe Üniversitesi Ankara Devlet Konservatuvarı Bale Öğrencileri Örneği” ismiyle yayımlanmıştır. Araştırmada 62 öğrenciye anket uygulanmıştır. Bu 62 öğrencinin 42’si kadın iken 20’si erkek öğrencidir. Bu öğrencilerin 20’si 11-13 yaş aralığında, 19’u 14-16 yaş aralığında, 23’ü 17-20 yaş aralığındadır. Çıkan sonuçlar şu şekildedir. Öğrencilerin biri hariç hepsi il doğumludur, birisi ise yurtdışında doğmuştur. Öğrencilerin ebeveynlerinin büyük çoğunluğu üniversite ve lise mezunudur. Annelerin çoğunluğu çalışmaktadır. Ayrıca hem anneler hem de babalar profesyonel meslek sahibidirler. Aileler çoğunlukla Ankara’nın Çankaya ilçesindeki Emek, Bahçelievler ve Gaziosmanpaşa gibi mahallelerinde yaşamaktadırlar. Öğrencilerin Çankaya dışında yaşadıkları diğer ilçe ise Yenimahalle’dir. Ankara’nın Keçiören, Altındağ, Mamak gibi ilçelerinde yaşayan öğrenciler bulunmamaktadır. Ailelerin kendileri de sanatsal faaliyetlere katılmakta ve çocuklarının baleye yönelmesini desteklemektedirler. Anketin uygulandığı öğrenciler, ailelerinin eşitlikçi özellikler sergilediğini belirtmişlerdir. Çocuklarla büyük oranda anneleri ilgilenirse de baleye tümüyle ilgisiz bir babaya rastlanmamıştır (Ulusoy, 2000). Bale gibi elit bir sanat dalıyla ilgilenen, hayatlarında bunu bir meslek olarak seçmiş olan sanat öğrencilerinin, aile yaşantıları da doğal olarak buna uygun paralelliktedir. Toplumun profesyonel meslek sahibi kesimini oluşturan, kent yaşantısı içerisinde bulunan bu aileler, sanat tüketicisi habitusları dâhilinde çocuklarını baleye yönlendirmişlerdir.

Önal’ın çalışması Kırıkkale Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Müzik Bölümünde okuyan öğrencilerle yapılan nicel araştırmaya dayanmaktadır. Araştırmaya 120 öğrenci katılmıştır. Bu 120 öğrencinin 48’i kadın 72’si erkektir. Burada özellikle müzik eğitimi alan kişilerin erkek ağırlıkta olduğu görülmüş. Ayrıca katılımcıların 78’i il merkezinde 36’sı ilçe merkezinde 6’sı da köyde yaşamaktadır. Doksan altı katılımcının ailesi beraber yaşamaktayken 24 katılımcının ailesi ayrıdır. Katılımcılardan 30’u aile durumunu iyi, 90’ı ise orta olarak belirtmişlerdir hiçbir katılımcı aile durumunu kötü olarak görmemektedir. Katılımcılardan 108 tanesinin aile sağlık sigortası bulunmaktayken 12 tanesinin bulunmamaktadır. Otuz altı katılımcının bir, 36 katılımcının iki, 30 katılımcının üç, 18 katılımcının dört ve üzeri kardeşi bulunmaktadır. Katılımcıların babalarının 108’inin düzenli geliri varken 12’sinin yoktur. Ayrıca katılımcıların babalarının 30’u üniversite, 42’si lise ve dengi okul, 30’u ortaokul, 18’i ilkököl mezunudur. Annelerinin ise 42’sinin düzenli bir geliri varken 78’inin yoktur. Ayrıca annelerin 6’sı üniversite, 18’i lise ve dengi okul, 30’u ortaokul, 48’i ilkököl mezunudur; 12’si ilkököl mezun olmadan bırakmışken 6’sı okuma yazma bilmemektedir. Katılımcıların müziğe olan yeteneği büyük oranda kendileri tarafından keşfedilmiştir. Elli dört katılımcı müzik yeteneğini kendisi keşfetmişken 36’sının ebeveyn ve akrabaları, 30’unun öğretmenleri tarafından keşfedilmiştir. Katılımcıların 108’i üniversite öncesinde müzik kursuna gitmemiş 108’i ise gitmiştir. Gidenler içerisinde 782’i kendilerinin keşif ve yönlendirmeleriyle bu kurslara giderken 24’ünü babası, 6’sını öğretmenleri yönlendirmiştir. Katılımcıların 72’sinin yakınları içerisinde müziği bir meslek olarak seçenler bulunurken 48’inin yoktur. Yine katılımcıların 78’inin evinde bir müzik enstrümanı varken 42’inin aile evinde bir müzik enstrümanı yoktur. Katılımcıların 18’i boşta kalmamak için müzik bölümüne geldiklerini belirtmişlerdir, 90 kişi müzik bölümü seçiminin kendi istekleri olduğunu söylerken 12 kişi öğretmenlerinin yönlendirmesiyle müzik bölümüne gelmişlerdir.

Yakın zamanda yayınlanan Sankır ve Sankır’ın (2019) araştırmasında hem nicel hem de nitel veriler kullanılarak karma yöntem stratejisi benimsenmiştir. Araştırmanın nicel kısmında 160 öğrencinin anket soruları değerlendirilmiştir; nitel kısmındaysa 20 öğrenciyle 30-60 dakika arası süren görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Anket sonuçlarına göre yine kadın öğrencilerin güzel sanatlar liselerinde daha fazla olduğu saptanmıştır. Ailelerin ise sanatkârlık, teknik meslekler, hizmet sektörü gibi alanlarda çalıştığı sonucu ortaya çıkmıştır. Ailelerin eğitim düzeylerinin yukarıda bahsi geçen Ulusoy’un araştırmasıyla

kıyaslandığında göre daha düşük olduğu görülmüştür zira araştırma Orta Karadeniz’de ortalama nüfuslu bir kentte gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla ağırlıklı olarak güzel sanatlar lisesine, bu kentte yaşayan ailelerin çocukları gitmektedir. Anket sorularına verilen cevaplarda öğrenciler sanat eğitimine yönelme sebebi olarak, en fazla sanata olan kişisel ilgilerini göstermişlerdir. Sonraki iki popüler cevap ise yetenekli olduklarına inanmaları ve iyi bir sanatçı olabileceklerine yönelik duydukları inançlarıdır. Öğretmenin tavsiyesi bir sonraki yaygın cevap iken ailenin yönlendirmesi diğer popüler cevaptır. Yani öğretmenlerin tavsiyesi ve ailenin yönlendirmesi öğrencilerin kendilerine ve yeteneklerine duydukları inanca yönelik görüşlerinden sonra gelmektedir. Öğrencilerin nitel görüşmelerde verdikleri cevaplarsa çoğunlukla ailelerinin desteklerini aldıkları yönündedir. Özellikle aile içerisinde veya yakın sosyal çevrede sanat üreticisi kişilerin olması, aileler için oldukça olumlu bir durum sağladığı makalenin ulaştığı sonuçlar arasındadır.

Türkiye’de sanat üreticilerinin yetişmesine yönelik üç bilimsel araştırma örneği özetlendikten sonra, bu üç makaleye ortak bir eleştiri olarak her üç çalışmanın da çatışmaları içermediği söylenebilir. Ulusoy’un metni sadece nicel araştırma içerdiği için çatışmaların ortaya çıkarılması anlamında yetersiz olması öngörülebilir. Bale gibi elit ve sanat eğitiminin çok küçük yaştan itibaren alınmaya başlandığı bir sanat dalında mevcut çatışmaların daha az olduğu da tahmin edilebilir. Önal’ın çalışması da nicel bir çalışmadır fakat verilerin birbirleriyle ilişkilerinin kurulabileceği çapraz tabloların eksikliği verilerin analiz kapasitesini oldukça sınırlandırmıştır. Ama Sankır ve Sankır’ın metni nitel araştırma içermesi bakımından çatışmaların ortaya çıkabilmesi için daha fazla olanaklara sahip bir araştırma olarak görülebilir. Fakat özellikle nitel görüşmelerden verilen örnekler oldukça olumlu görülmüştür. Bu durumun, okunmakta olan araştırma bağlamında ortaya çıkan çatışmacı görüşlerle bir çelişki içerdiği düşünülebilir. Bu konu için şöyle bir açıklama yapılabilir: Sankır ve Sankır’ın araştırmasında görüşmeciler 2019 yılında sanat lisesinde okuyan öğrencilerdir fakat bu çalışmada görüşmeciler 1990’lı yılların sonları ile 2000’li yılların başlarında çocuk olmuşlar ve eğitim almışlardır. Belki bu tarihsel farklılık veriler arasındaki çelişkileri ortaya koyabilecek bir neden sunabilir.

Bu eleştiri kapsamında yukarıda aktarılan araştırmalar oldukça önemli öncüller sunmuş olsalar da mevcut araştırmaya çok fazla katkı sunan araştırmalar olamamışlardır. Çünkü veri toplama sürecinde elde edilen tüm veriler göz önünde bulundurularak yapılan analizlerde oldukça tartışmalı hatta olumsuz örnekler gözlenmiştir.

Araştırma Verilerinin Sunumu

Araştırmanın Yöntemi ve Katılımcı Profili

Bu araştırma kapsamında nitel saha çalışmasından hareketle kültür ve sanat üretimi yapan 22 katılımcıyla yarı yapılandırılmış görüşme soru formu eşliğinde derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler Covid-19 pandemi koşulları sebebiyle dijital olarak gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler ortalama 45 dakika ile 2 saat aralığında sürmüştür. Katılımcılara öncelikle dijital olarak ulaşılmıştır bu şekilde ulaşılan katılımcılardan araştırma konusuna uygun farklı kişilerin iletişim bilgileri alınarak kartopu tekniğiyle diğer görüşmecilere ulaşılmıştır.

Araştırmada 22 katılımcının 21’i Türkiye’de doğmuştur sadece biri İran’ın Erdebil şehrinde doğmuştur. Türkiye’de doğan 21 katılımcının yedisi İstanbul’da, dördü Ankara’da, dördü İzmir’de, geriye kalan katılımcıların da her biri Eskişehir, Aydın, Bursa, Adana, Kastamonu, Kahramanmaraş illerinde doğmuşlardır. Doğulan iller bazı katılımcılar için oldukça önemli bir unsurken bazıları için doğumlarının ardından başka bir ile taşınmış oldukları için önemli görünmemiştir.

Katılımcıların çoğu 1980’li yıllarda doğmuşlardır. 1980 yılından önce doğan üç, 1989 yılından sonra doğan sekiz kişi vardır. Bir katılımcı doğum tarihini vermek istememiştir. Bu durumda 1980’li yıllarda doğan on katılımcı bulunmaktadır. Katılımcılar arasında 1986 yılında doğmuş yedi kişi bulunmaktadır. Bu durum araştırmanın belli bir kuşağın anlatısıyla daha fazla uyacağı yönündeki kanaati güçlendirmektedir. Katılımcıların hepsi görsel sanatlar alanında çalışmaktadırlar. Katılımcıların büyük çoğunluğu KYE içerisinde yayıncılık ve reklamcılık sektörlerinde illüstratör ve grafik tasarımcı mesleklerini

sürdürmektedirler. Ayrıca zaman zaman bazı katılımcılar animasyon ve dijital oyun tasarımı gibi sektörlerde de çalışmaktadır.

Sanat Üreticilerinin Üretime Başlama Süreçleri

Katılımcılar sanata başlamaya ilgili görüşlerini iki türlü anlatmaktadır. İlk olarak kendi içsel güdüleriyle bir şeyler ürettiklerini belirtirken bir diğer anlatı ise ailelerin sanat üretimine başlamada çok fazla etkisi olduğu yönündedir. Tabii bu iki ana eğilimin yanında bu eğilimleri destekleyici içsel olanın aile, öğretmen veya arkadaşlar tarafından fark edilip desteklendiği de söylenmektedir. Anlatılarda bu iki ideal tip ortaya çıksa da gerçekte çoğunlukla sanat üretimine başlamada her iki unsurun da önemli olduğu fark edilmelidir. Bu bağlamda katılımcılar ailelerinin meslek seçimleri üzerindeki katkılarını şu şekilde aktarmışlardır.

Çok klişe bir yanıt vereceğim benim iki tane ablam var ve aramızda yaş farkı da var en küçük ablam altı yaş büyük benden. Evde sürekli zaten evde sürekli olarak bir sanat, edebiyattan bir şeyler dönüyordu ve ben de herhâlde onları taklit ederek başladım sanırım.

Yani resim yapmayı çok seviyordum annemle birlikte hep yapıyorduk. Ondan sonra bu “Aaa ne güzel oluyor!” çocuk resminden ayrışmaya başlayınca.

Hatırlıyorum. Benim sanat hayatım aslında doğduğum andan itibaren başladı çünkü dedem, annem hep resim, yağlı boya yaptılar. Onları görerek zaten hep bir şeyler çiziyordum. Ablam da keza öyle. Ailenin en yetenezsizi bendim. Çünkü herkes çok çok iyi işler yapıyordu.

Benim babam zaten kendisi müzikle uğraşan birisi. Ahşap oymacılığı yapan yani ben doğduğumda işte talaşların içinde bir evin bir odası atölyeymiş mesela. Öyle bir yere doğduğum için. Ailede de var yani mesela büyüklerde, mesela babamın babası, o da yine ahşap ustası. Karkas ev yaparlarmış zamanında veyahutta işte diğer tarafta terziler var. Yani hep sanatkâr ve zanaatkâr insanlarla birlikte aslında büyüme hâli söz konusu.

Dokuz yaş fark var abimle aramızda zaten ona, onun yaptığı işe bir hayranlık olarak atıyorum bir tırı mesela müşteriye sunacak o tırı çok güzel döküp evde farklı dünyalara sokması böyle bilim kurgu filminden çıkmış gibi sahneler yaratması beni çok etkilemişti o dönem. Giriş sebepimde aslında bu ve bunun gibi hayaller aslında. Yani filmlerde gördüğüm şeyleri yapılabilitesini görmek beni etkilemişti ve yapmak istediğim iş böyle şekillendi.

Çocukluktan başlamıştır muhtemelen. Herkes de böyle söylüyordur, “Bir şeyler karalıyordum sonra da devam ettim” falan gibi. Benim hatırladığım daha ilkokula gitmiyordum ben bir şeyler çizerken. Öyle annemin babamın yaptığı şeylerle onlarda işte birkaç tane çizmişler onları beğenip “Ya ben de çizeyim.” diyerek başladığımı hatırlıyorum. Onları taklit ederek başladığımı hatırlıyorum daha sonrada kâğıt, kalem nereye gidersem hep yanımdaydı çocuklukta.

Ben çok küçük yaştaydım yani böyle on iki on üç yaşında beni kursa gönderdiler ilk. Ondan önce zaten fark edilmişti sürekli kâğıt kalem uğraşıyorum yani, çizimler yapıyordum. Babam da sanata yatkındır o da iş-teknik öğretmeni, öğretmen kendisi. O biraz yönlendirdi aslında. Böyle ortaokul son sınıftaydım herhâlde ortaokulu bitirirken bir resim kursuna gittim, bir atölyeye üniversiteye kadar da o atölyeye devam ettim lise hayatım boyunca da. Yani tam çocukluk dönemime denk geliyor aslında. Okuldaki resim dersleriyle falan başladı aslında ilgim.

İçsel dürtü ve dışa vurumla sanat üretimine başlamak yukarıda da belirtildiği gibi sanat alanının sanatçıya dair ürettiği söylemlerin en önemlilerinden birisidir. Bu söyleme göre sanatçı kaynağı bilinmeyen içsel bir güç ile doludur; bu güç kimi metafizik anlatılara göre dünya dışı, kutsal bir güç iken kimi anlatılara göre yaratıcılıktır. Bu söylemin doğal olarak sanatçıların kendilerine dair ürettikleri anlatıları da etkilemesi kaçınılmazdır (Abbing, 2002, ss. 17-33). Bu görüşü dillendiren katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

Üç yaşında başladı diyemem bence hep vardı. Resim yapmayı çok sevdim, müzikten çok hoşlandım. Oyuncaklarımın arasında müzik aletleri vardı. Klavye çalıyordum çocukken. En çok resim dersinden keyif alıyordum. Hep kesip biçen, yapıştırıran bir çocuktum. Aslında hep böyle bir eğitim almak istediğimi de biliyordum ben. (...) Çocukken bence biraz daha sezgiseldim. Çok fazla da yönlendirilmediğim için bu konularda şu sanat akımından veya bu ressamdan etkilendim diyemem. Ya da bu müzisyen beni çok etkiledi diyemem. Biraz daha ortaya karışık ve görsel hafızama her yerden biriktirdiğim şeylerle kendimi dışa vuran bir çocuktum bence. Biraz daha sezgisel bir süreçti. İlk önce kendi içimden besleniyordum bence. Sonrasında o biraz şekil değiştirdi. Daha fazla üzerine bilgi ya da farkındalık katılarak.

Hatırlamıyorum ama sanırım hep vardı.

Şu anda mesela ailem ve beni çocukluğumdan tanıyan insanlar bana çok hayretle bakıyorlar çünkü gerçekten çocukken çok çirkin resimlerim vardı. İnanılmaz kötüydü. Ama çok seviyordum yani. Bir şekilde çok seviyordum ve bir tanesini bile annem saklamadığı için şu anda bakamıyorum. Ben hatırlamıyorum neler çizdiğimi ama onlar çok kötü olduğunu söylüyorlar. Ben kendimi bildim bileli hep karakterler çiziyordum böyle üç yaşında, beş yaşında gerçekten böyle bir hikâye anlatıyorum kara kare bir şeyler, kendimce hep vardı zaten.

Şöyle ben yapı itibarıyla çok sakin ve konuşkan olmayan bir çocuktum biraz da hassastım. Başta anaokulunda fark ettiler yani çok ilk başta, nasıl anlatayım, çok çiziyordum. Yani her yeri karalıyordum elime geçen her şeyle, sopayla kumu çizmekten duvarları çizmeye kadar. Anaokulunda patates baskı resim derslerinde vesaire bir farklılık sezdi anaokulu öğretmenlerim ve bizim evdekiler. İşte yaptığım şeylerin hep bir hikâyesi olurdu işte çöp adamların birbiriyle olan etkileşiminden vesaire çok hatırlamıyorum anlatılanları söylüyorum bana.

Ben kendimi bildim bileli hep karakterler çiziyordum böyle üç yaşında, beş yaşında gerçekten böyle bir hikâye anlatıyorum kare kare bir şeyler, kendimce hep vardı zaten. Ama ilk böyle elle tutulur gözle görülür işleri ben ortaokul sıralarında çıkartmaya başladım. Kendi yarattığım iki karakterim vardı, Bıcık ve Bıcırik, ve bunların maceraları vardı. Baya böyle "cartoon, comic" tarzı her bölümde farklı bir macera yaşadıkları böyle hikâyeler çiziyordum. Bunları böyle küçük albümler hâline getiriyordum, işte albümler arkadaşlarımın arasında geziniyordu.

Bunu resim yapmak olarak ya da resmi olan ilgi olarak alırsan soruyu, küçüklüğümden beri çizme yeteneğim vardı. Yani yaşıtılarına göre daha iyi çiziyordum ama tabii ki de bir yere gitmiyordu yani. İlkokulda işte resim yarışmasına falan da derece yaptım çünkü net bir şekilde elim yatkindir. Perspektif falan daha ilkokuldayken anlayabiliyordum.

Katılımcıların sanat üretimine başlamalarıyla ilgili ifadeleri bu şekildedir. Bu bölümden de anlaşılacağı gibi aile ve sosyal çevre sanat üretimine başlama da başat bir rol üstlenmektedir. Katılımcıların ailelerinin onların sanat üretimleriyle ilgili almış oldukları tutumlar bir sonraki bölümde tartışılacaktır.

Ailelerin Sanat Üreticilerine Dair Aldıkları Tutumlar

Ailelerin çocuklarının sosyal etkinlik amacıyla, hobi olarak çeşitli sanatsal üretimler gerçekleştirmesiyle çok büyük bir sorunları olmadığı gözlemlenmiştir. Fakat ailelerin kendi çocuklarının sanat üreticisi olmaya dair tutumu işler ciddiye binince farklılaşmaktadır. Çoğu sanat üreticisi, toplumdaki genel temayüllere uygun olarak sanatı meslek olarak seçmemesi yönünde ailesinden yönlendirmeler almakta ve genel olarak ailelerinden destek görmemektedirler. Katılımcılardan biri aslında bunun aileden ziyade toplumla alakalı olduğunu şu cümlelerle belirtiyor:

Aslında yaklaşım bu. Toplumun yaklaşımı bu. Ailede böyle bir yaklaşım yok ama toplumda var. Sanatla acından ölürsün yaklaşımı var. Hatta ister istemez bilinçaltına da öyle yerleşiyor. Normal işi yap sanatı ardından gibi oluyor.

Ailelerin çocuklarına yönelik bu destek olmama durumu çoğunlukla çocuklarının ekonomik olarak zorluklar yaşayacağı yönündeki kaygılarından kaynaklanmaktadır. Ailelerin bu kaygıları aslında toplumun sanata ve sanat üreticisine verdiği (veya vermediği) önemin de bir yansıması biçimindedir. Ailelerin sanat üreticisi olma yolundaki çocuklarına dair tutumları beş başlık altında toplanabilir; ilki destek görmeyenler, ikincisi umursanmayanlar, üçüncüsü ailenin belirli üyeleri özellikle anneler ve kardeşler tarafından destek alanlar, dördüncüsü koşullu veya süreç içerisinde destek alanlar ve sonuncusu koşulsuz destek alanlar olarak sıralanabilir.

Sanat üretiminin aileleri tarafından desteklenmeyen görüşmecilerin çeşitli ifadeleri şu şekilde:

Hobi olarak görüyorlardı çünkü. "Normal bir bölüm oku da resim yine yaparsın, grafikte yine ilgilenirsin" vs. diyorlardı. Normal bir bölüm derken kastettikleri hukuk falandı tabii antropoloji değildi. O da sarsıntı yaratmış olabilir ailemde.

Sana nasıl desteklemediklerini anlatayım. Okul yoğunluklu ilerledikleri için ebeveynler böyle sanatsal şeyleri "Sen boş zamanlarında bunları yapacaksın senin asıl konsantrasyonun derslerin olacak." olduğu için. Bu tarz şeylere vakit ayırmamamı özellikle isterlerdi mesela.

Biz çok sıradan bir aile olduğumuz için sıradan ailede resim dersi sıradan bir mevzu olur. Yani resim tamamen bir hobidir, tamamen bir çizmedir. Ben de o zamanlar çizirken bir sanat üretimi veya bu resimci mi olacak veya çizer mi olacak ve ilerde bir şey mi yapacak diye bakılmadı. Daha çok bir eğlence olarak bakıldı. Bir anlamı yoktu bizim için.

Sonra ben bu olayın çok üzerine düştüm ve işte aileme böyle ikinci sınıftayken falan güzel sanatlar lisesine gitmek istediğimi söyledim. Bu tabii onlar için baya üzücü bir haber oldu. Hatta kabullenemediler özellikle babam çok reddetti.

Bir taraftan deli düşünceler bir taraftan sanata olan aşkım daha çok kabardı falan böyle bir şey kanıtlayacağım edeceğim derken. Gerçekten bana çok büyük itici güç oldu. En sonunda babam şöyle söyledi bana üniversiteden mezun olduğumda "Ben sana seni kamçılarsın diye yapamazsın dedim.", "Hadi baba" dedim "Hadi onu bir geçelim."

Ailelerin umursamadığı görüşmecilerin ifadeleri şu şekilde:

Hayır. Ailem sinir bozucu şekilde bizi kendi hâlimize bıraktı. Çocukken resim çizdiğimin veya bir şeyler yazdığımı farkında olduklarını bile sanmıyorum çünkü. Herkes kendi işine bakıyordu herkes çok meşguldü o nedenle hiç engellemediler.

Destekten ziyade herhangi bir yönlendirme durumu söz konusuydu. Olsun ya da olmasın gibi bir durum değildi. Biz başladığımız zamanlarda bu kadar popüler de değildi sanırım yani yazılım sektörü bu kadar yaygın değildi yedi, sekiz yıl önce çok da bu kadar yönlendirilmiyordu. Ama her ailede olduğu gibi memur olun devlete sırtınızı dayayın şeklinde altı yıl sonra, yedi yıl sonra onlar da alıştılar. Şu anda herhangi bir sorun yok ama çok öyle destekleyici bir durum yoktu. Geri çeken de bir durum yoktu.

Ailesinin bazı üyelerinden destek alanların ifadeleriyle şu şekilde:

İki ablam var onlar da sağ olsun çok destek değıllerdir ama annem bana çok inanır hâlâ da inanır. Yaptığım her şeyde beni destekler sağ olsun. Yani tek desteğim annemdi açıkçası.

Ailem ikiye bölünmüş durumda anne ve baba olarak. Annem ev hanımı ama sanat eğitimi lisede hafiften almış resimler yapar yağlı boya falan bir tanesi odamda duruyor hâlâ.

Benim abim aşırı derecede ilişkiliydi, bu konulara çok meraklıydı. Benim temelde yönlendirmemde abim tarafından oldu. Çevremde şu anda liseden bu işlerin içerisinde olan kimse yok maalesef.

Koşullu veya süreç içerisinde destek alanların ifadeleriyle şu şekilde:

Genel olarak her aile gibi daha elle tutulur bir meslek sahibi olmamı istediler ama kararlarımaya saygı duyup destek verdiler yine. Kursu gönderdiler mesela.

Tabii destek gördüm herkesten. Kalıplaşmış meslek algıları vardır ya doktorluk, avukatlık gibi bu tür klişeler bizim evimizde çok yoktu. Babam ki reklam ajanslarını benim liseye girmemle birlikte tanımış, ne işler yapılıyor, nasıl para kazanılıyor çözüp faydalı bulmuş seçtiğim mesleği. Eğer başarılı olacağımı düşünüyorsam ilerlemem konusunda destek çıktılar sağ olsunlar.

Ailelerinden koşulsuz destek görenlerin ifadeleriyle şu şekilde:

Teyzem hattat onun da ister istemez bir etkisi var. Benim üzerimde de teyzeme büyük bir etkisi var güzel sanatlar konusunda. Öyle söyleyebilirim desteklediler yani arkamda olduklarını düşünüyorum.

Hatırlıyorum. Benim annem ressamdı. O yüzden. Hatta ilkokul andacımlı buldum orada umarım ileride hayal ettiğin gibi bir ressam olursun yazıyordu. Aslında hep hayalimdi. Yani çok erken yaşta başladım.

5 veya 6 yaşında. (...) Evde. Ama sonra anneme resim kursuna gitmek istediğimi söylemişim. O da sağ olsun desteklediği için altı yaşında resim kursuna başladım. (...) Babam da destekliyordu tabii ki. Annem o sırada annemle daha çok konuşabildiğim için...

Anne tarafımda zaten vardı. Annem ev hanımı ama çok güzel hikâyeler yazar, fantastik dünyası çok geniştir dolayısıyla. Babam da müzik alanında. Yani benim aile üyelerimin normal uğraştığı iş dışında mutlaka bir sanat kolu da beraberinde gidiyor. Babam da hem müzisyenlik yapmış hem teknisyenlik yapmış. Dolayısıyla benim için bir şey olmadı ailem hep destekledi zaten.

İlköğretim Eğitimleri Sırasında Sanat Üreticilerinin Deneyimleri

İlköğretim eğitiminde de aileye benzer eğilimler gözlemlenmiştir. İlköğretim öğretmenlerinin bazıları öğrencilerin içerisindeki yeteneği ortaya çıkartmaya hevesli olsalar da bazıları sanatı bir boş zaman etkinliğine indirgemeye heveslidirler.

Görüşmecilerin ifadelerinde ilkokul öğretmenlerine dair olumsuz sözler şu şekilde:

Sonrasında benim ilkokul öğretmenim, ben böyle resim yarışmalarına meraklıydım ilkokulda, yarışmaya yaptığım bir resmi göndermemişti. O bana bir itici güç oldu yani. Çünkü şöyle oldu gidip onun dolabından bir şey almamı istedi dolabına baktığımda böyle benim resmimi böyle katlanmış falan, kenarına sıkıştırılmış olduğunu gördüm. Ve büyük bir şok yaşamıştım bir de çocuk kafasıyla inanılmaz derecede. Çünkü onu yarışmaya gönderdiğini düşünüyordum diğer işlerle birlikte. “Hocam” dedim aldım elime böyle koşa koşa gittim. “Hocam bu nedir? Bu nedir?” diye böyle deli bir kan vardı bende yani. Korkusuz falan. Baya koskoca kadından hesap sordum. Bana şöyle bir cevap verdi: “Onu senin yapmadığını anlarlardı o yüzden göndermedim” dedi. O kadar üzülüm yani çok travmatik bir olaydı benim için. Kendisini çok severdim aslında ondan sonra sevmedim. Sonrasında belki ona bir şeyler kanıtlamaya çalışarak çok çalıştım. Aşırı çalıştım.

Hayır asla. Çok kötü bir resim öğretmenim vardı zaten (...), ben şimdi yeni öğrencilerime asla onu yapmıyorum, benim şu yaşında nasıl bir eğitim vermem gerektiği aslında ortaokuldaki resim öğretmenime bağlı oldu. Bize klasik 19 Mayıs, 29 Ekim, Atatürk, bayrak resimleri çizdirdikleri için sıfırdan bizim bunları yapma şansımız hiç olmadı. (...) Temelini öğretmediler daha doğrusu ne bir perspektif ne bir temel sanat eğitimi gibi şeyler olmadı.

Ortaokulda hatırlıyorum dayak yemiştım hatta öyle bir tane enstalasyon yapmıştım sıraya ama derste yapmışım matematik dersinde adam bana, ağzıma pergelle vurmuştu kocaman.

Öğrencilerinin sanat kariyeri bağlamında ilgilenen öğretmenlere dair ifadelerse şu şekildedir:

Aslında şansına biraz yönlendirdiler. Resim öğretmenim bendeki şeyi biraz fark etmişti yani ilgiyi. Biraz yönlendirmek istedi yani. Ödevleri hep ciddiye almışım mesela resim dersinde. Güzel yapmaya çalışmışım babamdan destek aldım falan böyle çocukken. Ama onun dışında tabii Türkiye'deki okullar yönlendirme konusunda yetersiz bence. Çünkü hâlâ endişelerim vardı. Çok küçük yaşıyordum başladığımda ama insanlar resmi çok önemsemiyordu ya da resim derslerini falan. Coğrafya dersinde falan tahtaya kaldırıp her şey ban çizdirirlerdi akarsuları falan. Öyle şeyler. Çok minimal.

İlkokuldayken resim hocam bu konuda yetenekli olduğumu ve bu konuya yönlendirebileceğini iletmelerine rağmen ailem bunu pek kabul etmedi.

Eğitime Eleştiri ve Alternatifler:

Görüldüğü gibi katılımcılar ilkokulda sanat üretimine yönelme konusunda oldukça yetersiz kalmışlardır. Daha sonra sanat üretimi yapan kişilerin çocukluk dönemlerinde hem ailelerinden hem de öğretmenlerinden destek görmemeleri eleştirel bir tutum oluşmasına olanak sağlamıştır. Uzun süre sanat üretimi yapmamış ve farklı alanlara yönelmiş olan bir katılımcı sanat üretimine tekrar dönebilmek için yetişkin yaşantısında alternatif eğitim veren bir kurumda yaşadığı bir deneyim ve karşılaşmalar gerekmiştir:

O yüzden o an şeye karar verdim ben aslında üniversitede istiyordum animasyon yapayım falan ama başlatacak, ondan bahsedecek hiçbir bilgi yok. Yani ufacık bir kibrit şeyi, kıvılcım bile yoktu. Ama Gümüşlük Akademisinin bunun zeminini daha sağlamlaştırdığını

düşünüyorum. Farklı alanlarda da. Şimdi oraya giden çeşit çeşit sanatçılar var hepsi farklı alanda şeyler yapıyor.

Aile ve Okul Dışında Sanat Üretimini Etkileyen Unsurlar

Aile ve eğitim dışında katılımcıların çocukluk dönemlerinde sanat üretimine yönelmelerine kaynaklık eden unsurlar ise şunlardır; aile ve akrabalar, sanatçılar, çizgi romanlar, çocuk ve karikatür dergileri, tasarım dergileri, görsel sanatlar dışında yer alan sanatlar, dijital oyunlar ve animasyonlar, içerisinde yer aldıkları çeşitli projeler, gittikleri bazı geziler, alternatif eğitim veren bazı okullar. Bazı katılımcıların çocukluklarında kendilerini sanatsal ve kültürel olarak besleyen etmenler olmamasından şikâyetçi oldukları da görülmüştür.

Akrabalardan ve yakın çevreden etkilenme:

Ailelerin özellikle anne ve babaların sanat üreticileri üzerindeki etkilerinden, önceki bölümde bahsedilmişti. Ama ailenin yakınında yer alan akraba ve arkadaş çevresinin de sanat üreticilerinin üretimlerini arttırmaları adına cesaretlendirici bir etkisinin olduğunu belirten katılımcılar olmuştur.

Ailemde şöyle tasarımcılar vardı, sonradan aileye eklenen yeni kuşaktan diyeyim. Onların beni mutlaka resim yapmaya vs. hatta tasarım bölümüne yönlendirmesi mesela oldu. Dediler ki "Bu çocuk mutlaka böyle bir şey yapmalı. Siz ne yapıyorsunuz? Neden matematik fen okuyor?" falan diye çok eleştirdikleri zamanlar oldu.

(...) benim kuzenimden dolayı bilmiyorum önemli olur mu ama kuzenim benim moda tasarımcısı olmak istiyordu. Küçükken ben onun çizdiği şeylere karşı da ben çok ilgi duyuyordum.

Benim anne tarafımda zaten karikatüristler, çizerler var. A. E., İ. E. günümüzde isimleri pek bilinmiyor ama Nasrettin Hocalar o dönemin Akbaba dergisinde çizen çizerler bunlar.

Şöyle ki benim abim grafik tasarımcı, kuzenlerimde de vardı grafik tasarımcılık yani photoshop vesaire gibi grafik programları evde hep görüp merak ettiğim şeylerdi.

Sanatçılar:

Fark edilen bazı sanatçılar da katılımcılar üzerinde etkili olmuşlardır. Aşağıda yer alan ifadelerden de anlaşılacağı gibi görüşülen sanat üreticilerinin özel bir sanat tüketim eğilimi yoktur çoğunlukla çevrelerinde rahatlıkla ulaşabildikleri sanatçılara yönelmişlerdir. Bu sanatçıların da başında çevrelerinde yer alan basılı ve görsel yayınlardan gelenler bulunmaktadır.

Dali'yi çok seviyordum o seneler. Zaten yaptığım şeyler de ona benziyordu ilk zamanlarda.

Aslında benim en çok severek yapmama rahmetli Bob sebep oldu TRT 2'de. Bob'u izliyorduk zaten annem hep kurslara gidiyordu yağlı boya onunla beraber yapıyorduk yani.

Ben çok küçük yaşta orta bir de Van Gogh, empresyonizm çok seviyordum o renkler falan yaşımdan dolayı da öyleydi. Mesela reproduksiyonlarını yapmaya başlamıştım benim yaşımda mesela pek çocuk yoktu.

Dergiler:

Dergilerin pek çok sanat üreticisinin sanat üretimine başlamasındaki motivasyon ve bilgi kaynağı olma özelliği bulunmaktadır. Özellikle 1980'li yıllardan 1990'lı yılların ortalarına kadar pek çok katılımcı görsel malzemelere ve dolayısıyla ilhama bu dergilerle karşılaşmaktadırlar. Dergiler içerisinde de

katılımcıları etkileyenler özellikle çizgi romanlar, çocuk dergileri, karikatür dergileri ve tasarım dergileri olmuştur.

Çocukluğum çizgi romanları falan hâlâ var. Minik bir koleksiyonum var kendimce. Bununla geçti. Çok geriye dönük takip edemiyorum bir anda düşününce. (...) Marvel karakterleri maalesef. Hâlâ şey mesela Zagor'u okumayı çok isterim ama tarza saygım sonsuz olmasına rağmen içeriğe, içerik mesela beni açmıyor. Ama mesela süper kahramanlık hikâyeleri bana biraz daha şey geliyor, etkilemeyi başarıyor.

Çizgi roman okuyorum ama öyle fasikül fasikül çok takip etme şansım olmuyor ama tabii evde çizgi roman ta anne tarafımdan geliyor o. Dayılarımdan kalma bir sürü nostaljik çizgi romanlar şunlar bunlar yenilerini de gidip alıyorduk ama benim çocukluk, gençlik dönemimde çok rahat değildi öyle şeylere ulaşmak. Ancak mevcut olanları tekrar tekrar okuyorduk ya da değış tokuş yapıyorduk falan filan.

Milliyet Çocuk okurdum çocukken, sürekli onun karalamalarını bir şeylerini yapardım. Kâğıt kes yapıştır hep öyle bir şey vardı.

Leman'ın da üzerimizde baya etkisi olabilir çünkü kuzenim aralıksız topluyordu Leman dergilerini. Bir duvar boyunca Leman dergisi vardı. Sonra taşınma dönemi vardı sanırım hepsini bize vermek istedi o zaman da yaşım büyük değil, ortaokul dönemleriydi, bir oda dolusu Leman dergisini alıp eve götürmüştüm. Hepsini okudum, tamamen. Muhakkak çizgilerin bir etkisi vardır.

Lisede karikatür çok severdim. Karikatür dergilerini biriktirirdim, okurdum sürekli. Biraz onlardan etkilendim.

Karikatür dergilerini zaten takip ediyordum. Uykusuz, Leman gibi. Hatta daha eskilerini L-Manyak vardı. Onları takip ediyordum. Aslında o çizimler benim için referans oluyordu. Çünkü basılı olarak görebileceğim yalnız o argüman vardı basılı çalışma olarak. Yani internet çok fazla yoktu. Ve karikatür dergilerini, bazı işte Galip Tekin'in karikatür hikâyelerini taklit ederek çizmeye öğrendim.

Fotoğraf dergileri vardı birkaç tane Türkiye'de şu an hâlâ var mı bilmiyorum. O dergilerden biriktirmeye başlamıştım. Çizim, illüstrasyonla alakalı çok fazla kaynak bulamıyorsunuz şu anda bile yurtdışından falan anca getirilebiliyor.

Görsel Sanatlar Dışında Yer Alan Sanatlar:

Görsel sanatlar dışında yer alan sanatlar da sanat üreticilerini etkileyen diğeri bir unsurdur. Özellikle sinema, tiyatro, edebiyat ve müzik katılımcıların en fazla vurgu yaptıkları sanatlar arasında yer almaktadır. Sanatlar arasında geçişler, yaratıcılığın bir şeyler ortaya koyma, üretme isteğinin farklı mecralara doğru da kayabileceğinin bir göstergesi olarak görülebilir. Böylece içsel olarak bir şeyler ortaya koymaya çabalayan sanat üreticileri kendi üretim biçimlerini bulana kadar farklı sanat dallarına yönelmişlerdir.

Benim ortaokulda çok çok sevdiğim bir hocam vardı Türkçe hocam ama aşırı iyi bir edebiyatçıydı kendisi. Onu da kaybettik Allah rahmet eylesin. Onun sayesinde yani o kadar çok kitaplarla tanıştırdı ki beni. O benim şimdiki hâlimin mimarı. Yani onunla ortaokulda tanışmış olmasam şimdi belki çok farklı bir insan olacaktım. Yani o beni çok yetiştirdi. Kitapları falan hep o bana sevdirmiştir. Onun kendi şiirleri falan da çok güzeldi. Ben de yazardım o dönemde şiir. O yüzden edebiyatı çok severim.

Yok aslında. Çok fazla film izledik. Ortaokuldan liseden itibaren çok fazla film izledim tabii ki kitaplar okudum alanımla alakalı ya da yapmak istediğim şeylerle ilgili. (...) Onun dışında Yüzüklerin Efendisi'dir, Marvel filmleri, çizgi romanlar.

Yani şöyle ortaokulda okul korosundaydım ama baya ciddi bir koroydu. Biz barok eserler falan çalışıyorduk. Konserler veriyorduk. Ortaokulda öyle bir şey oldu. Sonra yan flüt dersi aldım, kurslara gittim. Şu anda da Özgür Sanat Korosuna dâhil oldum. Yani müzik var, müzik de var yan olarak.

Ben ortaokul ikinci sınıftayken bir başka özel okuldan TED Ankara Koleji'ne geçiş yaptım. Orada bir çocuk korosu, çok sesli bir çocuk korosuna dâhil oldum. Böyle hiç hesapta yokken. Sonra bu koro muhabbeti lisenin sonuna kadar devam etti. Sonrasında Kültür Bakanlığının çok sesli çocuk korosuna dâhil oldum.

Onun haricinde beni etkileyen düşünüyorum tabii ki bu fantastik filmler. 2008 ya da 2006 gibi böyle animasyon dünyası baya coşmaya başladı teknolojinin gelişmesiyle ve şok geçiriyorduk biz sürekli. Beni baya etkiliyordu. Animasyon anlamında hep ilgimi çeken şeyler olmuştü zaten.

Müzik grupları tabii ki animasyon yapıyorum mesela şu an hâlâ Gorillaz'ın kliplerini açıp izlerim çocukluğumda çıkmış olan... Gorillaz'ı çok takip ederim. Çok etkileşimli aslında hem müziği takip ediyorum hem daha kreatif grupları takip etmek gibi bir amacım vardı işte lisede. Ne zaman hatırlamıyorum tam ama ortaokulda tiyatroya gittim. Pal Sokağı Çocukları'nı oynamıştık.

Dijital Oyunlar, Oyuncaklar ve Animasyon:

Dijital oyunlar, oyuncaklar ve animasyon etkileri 1980'li yıllarda doğmuş ve çocuklukları 90'lı yıllar boyunca devam etmiş olan kuşak için oldukça etkin bir faktör olmuştur. Bu yıllar hem atari salonlarının giderek yaygınlaşmaya başladığı hem de özellikle televizyon vasıtasıyla pek çok animasyon ve diğer programların evlere ulaştığı dönemlerdi. Bu popüler kültür nesnelерinin yaygınlaşması sanat üreticilerinin hayal güçlerini ve çizim isteklerini beslemiştir.

Japon çizgisi daha çok renkli ve yuvarlak hatlı çizimler o dönemde sanki olması gereken, yapılması gereken buymuş gibi hissettiriyorlardı. Bir his, duygu ifade edilecekse bunlar olmalı gibi geliyordu. Bir yandan animasyon olması da çekici geliyordu bunların. Aslında Japon animesi kusursuz geliyordu gözüme. Çok etkileniyordum her seferinde izlediğimde. Şimdi ilk örnek verebileceğim şey ThunderCats 'ti sanırım. Çok küçükken TRT'de oynardı. Onun dışında hep aynı tarzda çizgi filmleri izlemeye devam ettim.

Kasetlerimiz vardı My Little Funny gibi biraz şey bir çocuğum ben vurdulu kırdılı şeyler hâlâ böyle çok sevmem. O zaman da çok narin duygusal bir çocuktum. Ona göre seçim yapıyordum görsel anlamda şunu çok sevdim şunu defalarca izleyim gibi bir şansım olmadı. Şimdi olsa belki öyle olmaz.

Miyazagiler, Akira çok önemli filmidir benim için. Miyazagi'nin serileri Sprited Away, Prenses Mononoke baya etkilidir. Bunlar hep şeydi izledikçe insanda bir şeyler üretme arzusu uyandıran yapıtlar gerçekten.

Tabii birlikte, dört kişilik bir arkadaş grubunda, daha çok emulatör oyunları, arcade, 80'ler SEGA oyunları o tarz oyunları daha çok oynuyorduk. Tabiri caizse atari salonu gibi oynuyorduk. (...) Gittik tabii. Atari salonunda zaten internetin olmadığı dönemlerde tek

eğlencemiz. Tekin yerler değildi ama bizi bir şekilde çekiyordu. (...) Atari salonunda daha çok Cadillacs and Dinosaurs oynuyordum. (...) karşılıklı dövüş oyunu vardı.

Çok var aslında. Özellikle video game çok oynarım yani bilgisayar oyunlarıla büyüdüm ve zaten onların etkisi de sanatımda aşıkâr. Çünkü hâlâ platform game gibi animasyonlar yapıyorum ve bu baya etkili aslında çünkü onlarla büyüdüm ve mesela oyun bunlardan bir tanesi. Oyunlar özellikle.

Legolarla bir sürü şeyler yaptım, kumdan kaleler yaptım ne bileyim yani evdeki araçlarla, tencerelerle, tavalarla kaleler bir şekilde falan kurardım. Enstalasyon deniyor şimdi onlara o zamanlar bir şey denmezdi saçmalık derdi insanlar.

Geziler:

Geziler çocukların hayal güçlerini tetikleyen önemli unsurlar olma özelliği taşımaktadır. Katılımcılardan biri de İstanbul'a yaptıkları gezilerden kendi sanat üretimini tetikleyen bir faktör olarak bahsetmiştir.

Daha çok işte İstanbul'a falan gidiyorduk ailemle bazen o dönemlerde mesela İstanbul'daki ünlü sanatçıların sergilerine götürüyorlardı beni. Onlardan birçok ilham alıyordum böyle o zaman işte "Ya ben doğru bir şey yapıyorum daha çok çalışayım" bir şeyleri daha yerine oturtuyordu. Onlar etkiliyordu.

Destek Görememek:

Bazı katılımcılar ise çevrenin yeterince desteğini alamamaktan veya beslenecek kültürel olanaklardan yoksun olmaktan şikâyet etmişlerdir. Bunun aslında oldukça yaygın olduğunu belirtmek gerekir zira önceki bölümlerde görüşmecilerin toplumun genel kanısının sanata yönelik olarak özellikle olumsuz olduğundan bahsetmişlerdi. Destek görememeyi bununla da beraber düşünmek gerekmektedir.

Aslında bulunduğum ortam çok da müsait değildi çocukken de. Tek avantajım evde arabesk müzik dinlenmiyordu çünkü arabesk bir kültürün içinden geliyorum aslında Adana gibi bir şehirde.

Ya şöyle herkesin illaki beslendiği noktalar oluyor farkında olmasak da. Ben ama kendimin erken zamanlarda çok izole, nasıl diyeyim, izole yetiştiğimi fark ettim bu konuda. Çok müzikle aram yoktu, nasıl anlatayım, çok sanatçı bilmezdim, tasarımcı bilmezdim. Ama ürettiğim şeylerin izleyicide yarattığı hissiyatı ve bu hissiyat üzerinden bir yönetim söz konusu olur ya işte bir form ya da tercih ettiğiniz bir renkle bir hissiyat yaratırsınız. Beni en çok o üretimdeki sonuç evresi etkiliyordu sanırım yani onun dışında şu eserden ya da şu gruptan etkilendiğimi çok söyleyemiyorum. Çok izoleydim dediğim gibi sadece bir şeyler üretip, üretimin bana olan hissiyatı çok tetikliyordu.

Yani işte ortalama bir Anadolu kasabasının gençleri öyle çok da bir şeylere hevesli olunmuyor çünkü önüne örnekler yok ya da nereye gideceğini bilmiyorsun çok.

Sonuç

Araştırmada sanat üretime başlamanın iki unsuru katılımcıların ifadeleri doğrultusunda ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilki aile desteğiyken diğeri içsel dürtü veya dışa vurum olarak tanımlanmıştır. Bir şeyleri aileden görmek sosyalleşme teorilerinin temelidir. Dolayısıyla sanat üretimini de ailede görmek bir sanat üreticisinin yetişmesinde oldukça önemli bir basamağı oluşturmaktadır. İçsel dürtü veya dışa vurum ise sanat teorilerinde ön plana çıkan bir yaklaşımdır. Özellikle son yıllarda yaratıcı retoriğin yükselmesiyle

beraber tüm insanların yaratıcı bir niteliğinin olduğu varsayılmaya başlanmıştır (Banaji, Burn, Buckingham, 2010) ama dışı vurumculuk Aydınlanma dönemiyle ortaya çıkan oldukça eski bir yaklaşımdır. Bunun, görüşme yapılan kişilerin ifadelerinde de ortaya çıkması oldukça önemlidir. Fakat bu dışı vurum sürecinin katılımcılar tarafından ayrıntılı bir analize tabi tutulmadığı görülmüştür.

Araştırma kapsamında sanat üreticilerinin ailelerinin ya orta sınıf ya da alt sınıf gelir grubuna konumlandığı gözlemlenmiştir. Sanat alanında sanat tüketiminin daha çok üst sınıftan olması yüzyıllar boyunca sanat üreticilerinin de üst sınıftan olduğuna dair bir doksa üretmiştir ama geçmişte de bugün de sanat üreticileri hiçbir zaman baskın olarak üst sınıftan olmamıştır. Araştırmada ortaya çıkan veriler bunu desteklemektedir. Bunun yanında pek çok aile çocuklarının sanat üreticisi olmasını desteklememiş, sanatı bir tür hobi olarak yapmalarını istemiştir. Çocuklarını destekleyen aileler ise çocuklarının bu alanda bir meslek sahibi olabileceğini fark ettikten sonra desteklemeye başlamışlardır. Nispeten az bir grup aile, çocuklarını doğrudan doğruya desteklemişlerdir. Bu ailelerde de çoğunlukla sanat üretimi bir uğraş olarak görüldüğü için çocuklarının sanat üretimine yönelmeleri normal karşılanmıştır. Fakat aileler ne kadar çocuklarını desteklerse de sanat üretimi yapan çocuklarına sanat alanında üretim yapabilecek kadar bir sosyal sermaye sağlayamamışlardır. O yüzden katılımcılar sanat üretimi yaparak geçimlerini sağlayabilmenin bir yolu olarak kültürel ve yaratıcı endüstriler içerisindeki sektörlerde çalışmaya başlamışlardır.

Katılımcıların karakter eğilimleri yaratıcılığa ve yeniliklere açık olarak gözlemlenmiştir. Fakat kültürel ve yaratıcı endüstrilerde son yıllarda gittikçe daha fazla talep edilen girişimcilik düşüncesinin ve etkinliklerinin eksik olduğu fark edilmiştir. Bunun en önemli sebeplerinden birisi de yine aileden gelen tutumun içselleştirilmesi dolayısıyla edindikleri sosyal sermayedir. Ailelerin çocuklarını gelir garantili mesleklere yönlendirme çabası katılımcıların ifadelerinde de yer bulmuştur. Bu çabanın ileride içselleştirilmiş bir yatkınlığa dönüşebildiği katılımcıların girişimcilik içeren risk oranı yüksek işlerden kaçınmaları neticesinde anlaşılmıştır.

Özellikle lise öncesi eğitim ailenin devamı niteliği sergilemektedir. İlkokuldaki sınıf öğretmenlerinin aile özeniyle birlikte görülmesi ve çocuklarla o şekilde ilgilenmesinin beklenmesi bunun göstergeleridir. Bu bağlamda lise öncesi öğretmenlerinin de aile tutumlarıyla paralel iki tutum sergilendiği fark edilmiştir. Öğretmenler eğer öğrencilerinde bir sanat konusunda yetenek görüyorlarsa ilgilenmişler ve bunu aileleriyle paylaşmışlardır. Ama pek çok öğretmen sanat kariyerini öğrencilerin geleceği için olumlu olarak görmemekte bu yüzden de yönlendirme konusunda geri planda değerlendirmektedirler.

Aile ve eğitim dışında sanat üretimini ortaya koyan diğer toplumsal unsurlar sanat kariyeri geliştirme konusunda oldukça önemlidir. Bunlar bazen hem aileyi hem de eğitimi dönüştüren oldukça önemli gelişmelerden kaynaklanmaktadır. Özellikle dergiler, televizyonda gösterilen animasyon film ve diziler, dijital oyunlar ve oyuncaklar görüşmecilerin çocuklarını yaşadıkları dönemde oldukça önemli ve etkili araçlar olmuşlardır. Makalenin başında belirtilmiş olan elde edilen verilerin bir kuşağın anlatisıyla uyduğu yönündeki görüş burada açıkça karşılığını bulmaktadır çünkü bu kültürel ve sanatsal üretimler tam da 80'li ve 90'lı yıllarda çocuk olan ve hobi olarak dâhil olsa sanat üretimine başlayan kişilerin sanat üretimlerine dokunması kaçınılmazdır. Ne önceki kuşaktan sanat üreticilerini ne de sonraki kuşaktan sanat üreticilerini etkileyemeyecek büyüklükte bir görsel arşiv, o dönem yetişen sanat üreticileri üzerinde etkili olmuştur.

Sanata yönelme ve sanat üretimine başlamanın aslında sistematik bir kariyer hedefinden ziyade birtakım rastlantılar, sanat üreticilerinin istek ve arzuları, ailelerin çocuklarına dair aldıkları tutumlar ve çocuklar ile aileleri arasında oluşan çatışma sürecinde geliştirilen karşılıklı taktik ve stratejilerle şekillendiği söylenebilir. Razon belirttiği meslek seçiminde rastlantılar, çevre, bireysel koşullar ve aile faktörlerinde rastlantıların ve bireysel koşulların çevre ve aileye dair faktörlerden daha etkili olduğu söylenebilir. Bu durumda tabii ki ailelerin sağladığı sosyal sermaye ve kültürel sermaye sanat kariyeri yapmanın önemli bir faktörü olmasına rağmen sanat üreticileri doğrudan doğruya ailelerinin beklentilerini ortaya koymamaktadırlar. Büyük oranda içsel bir dürtü olarak gördükleri kendi arzuları ile ailelerinin beklentileri arasında bir denge oluşturmaya çalışacaklardır. Coleman'ın sosyal sermaye teorisinden yola çıkarak söylenebileceği gibi katılımcıların sanat üretimini destekleyen ailelerin içerisinde ya sanat üretiminde bulunan bireyler bulunmaktadır ya da sanatı tüketenler olarak oldukça aktif ailelerden oluşmaktadırlar. Sanat üretimini desteklemeyen ailelerden gelen katılımcılarsa çoğunlukla ailelerin bu tutumuna karşı

mücadele etme durumunda kalmışlardır dolayısıyla bu aileler kapalılığı olamayan aileler olarak görülebilirler.

Makalenin tümünde görüldüğü gibi bir kişinin sanat üreticisine dönüşme sürecinde onu etkileyen pek çok faktör bulunmaktadır. Bu faktörün başını aile ve eğitim gibi unsurlar çekse de bu oluşum asla tek faktöre indirgenemez. Kişilerin sanat üreticisine dönüşmeleri sürecinde pek çok farklı faktörün karmaşık bir ilişkisellik içerisinde, iç içe var olduğu düşünülmelidir. Bu makale içerisinde bu farklı ve iç içe geçmiş olan süreç ve ilişkiler ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çıkar çatışması:	Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.
Mali destek:	Yazar bu çalışma için mali destek almadığını bildirmiştir.
Etik kurul onayı:	Araştırma Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kuruluna 31.08.2020 tarihinde yapılan ve 16.09.2020 tarihinde sonuçlanan 200021 numaralı başvuruyu sonucunda etik olarak 'uygundur' niteliği kazanmıştır.
Teşekkür:	Bu makalenin yazımına katkıları sebebiyle Elif Gürpınar, Hilal Sevlü ve Arş. Gör. Dr. Polat Ulusoy'a teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca makaleye kaynaklık eden tezin yazımında yaptığı danışmanlık ve ortak bilimsel bilgi üretme konusunda yönlendirmelerinden dolayı sayın Prof. Dr. Vefa Saygın Öğütle'ye de şükranlarımı sunarım.

Kaynakça

- Abbing, H. (2002). *Why are artists poor?: The exceptional economy of the arts*. Amsterdam: Amsterdam University.
- Banaji, S., Burn, A., & Buckingham, D. (2010). *The rhetorics of creativity: A literature review*. Newcastle upon Tyne: Creativity, Culture and Education.
- Bourdieu, P. (1999). *Sanatın kuraları: yazınsal alanın oluşumu ve yapısı*, (N. K. Sevil, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi.
- Bourdieu, P. (2010). Sermaye biçimleri. (M. M. Şahin, Çev.). M. M. Şahin ve A. Z. Ünal (Yay. haz.), *Sosyal sermaye: kuram, uygulama, eleştiri* içinde (ss. 45-75). İstanbul: Değişim.
- Bourdieu, P. (2020). *Seçilmiş metinler*. (L. Ünsaldı, Çev.). Ankara: Heretik.
- Bourdieu, P. Wacquant L. (2021). *Düşünümsel sosyolojiye davet*. (N. Ökten, Çev.). İstanbul: İletişim.
- Coleman J. S. (2010). Beşeri sermayenin yaratımında sosyal sermaye. (F. Uzar Çev.). M. M. Şahin ve A. Z. Ünal (Yay. haz.), *Sosyal sermaye: kuram, uygulama, eleştiri* içinde (ss. 77-119). İstanbul: Değişim.
- Göker, E. (2007). Ekonomik indirgemeci mi dediniz? G. Çeğin, E. Göker, A. Arlı, Ü. Tatlıcan (Yay. haz.), *Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi* içinde (ss. 277-302). İstanbul: İletişim.
- Grooteart C. (2010). Sosyal sermaye: kayıp halka? (N. Öztürk, H. M. Arslan, Çev.). M. M. Şahin ve A. Z. Ünal (Yay. haz.), *Sosyal sermaye: kuram, uygulama, eleştiri* (ss. 221-264). İstanbul: Değişim.
- Hartley, J. vd. (2018). *Yaratıcı endüstrilerde temel kavramlar*. (A. Tolungüç, S. G. Hızal, N. G. Işıkman, E. Demir, Çev.). Ankara: Başkent Üniversitesi Yaratıcı Kültür Endüstrileri Araştırma ve Uygulama Merkezi (YAKEM).
- Kaya, A. (2007). Pierre Bourdieu'nun pratik kuramının kilidi: alan kavramı. G. Çeğin, E. Göker, A. Arlı, Ü. Tatlıcan (Yay. haz.), *Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi* içinde (ss. 397-419). İstanbul: İletişim.
- Önal, G. F. (2012). Müzik bölümünde okuyan öğrencilerin aile profilleri ve meslek tercihlerinde ailenin rolü: Kırıkkale Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi örneği. *Sosyal Bilimler*. 2(2), 27-43.
- Putnam R. (2010). Tek başına bowling: Amerika'nın azalan sosyal sermayesi (T. Ulutaş, M. M. Şahin, Çev.). M. M. Şahin, & A. Z. Ünal (Yay. haz.), *Sosyal Sermaye: Kuram, Uygulama, Eleştiri* içinde (ss. 121-142). Değişim Yayınları, İstanbul.
- Sankır H. ve Sankır, Ş. (2019). Öğrencilerin kariyer tercihi olarak sanata yönelmelerinde aile ve öğretmenlerin rolü: güzel sanatlar lisesi örneği. *Eğitim ve Bilim*, 44(199), 173-191.
- Sholette, G. (2013). *Karanlık nadde: Girişimcilik kültürü çağında sanat ve politika*. (M. Şaşzade, Çev.). İstanbul: Doruk.
- Swartz, D. (2013). *Kültür ve iktidar: Pierre Bourdieu'nun sosyolojisi*. (E. Gen, Çev.). İstanbul: İletişim.
- Ulusoy, M. D. (2000). Sanatsal meslek tercihinde aile atmosferinin etkisi: Hacettepe Üniversitesi Ankara Devlet Konservatuvarı bale öğrencileri örneği. *Hacettepe Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, 11, 29-46.
- Woolcock M. ve Narayan D. (2010). Sosyal sermaye: kalkınma teorisi, araştırması ve politikası için öneriler. Ü. O. Kahraman, Çev.). M. M. Şahin ve A. Z. Ünal (Yay. haz.), *Sosyal sermaye: kuram, uygulama, eleştiri* içinde (ss. 265-306). İstanbul: Değişim.